Egység: gondolat és/vagy szerkezet?

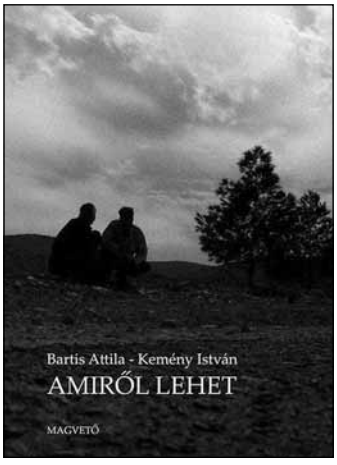

Bartis Attila–Kemény István: *Amiről lehet*, Magvető, Budapest, 2010

„Művészet nélkül csonka a valóság" – írja Kosztolányi Dezső *Nero, a véres költő* című regényében. Bartis Attila és Kemény István valósága nehezen képzelhető el a művészet nélkül, és talán erről szól az *Amiről lehet* című kötetük. Két jó barát beszélget írásról, költészetről, csalódásról, politikáról, szerelemről, múltról és fotográfiáról. Az olvasó nem egy interjúkötetet tart a kezében, hanem egy „beszélgetőkötetet", ahol már nem különíthető el a kérdező és a válaszadó szerepe. A felek egyenrangúak, beszélgetnek, véleményt alkotnak arról, amiről lehet.

Köszönhetően a hosszú időre visszanyúló barátságuknak, az írók úgy tárják elénk saját világukat, véleményüket, ahogy számukra egyértelmű, ugyanakkor mivel gyakorta aktuális problémákra reflektálnak, érezhetjük befogadói szerepünk hátrányát, hiszen (ellen)véleményt formálni, vitatkozni nem áll módunkban. A kötetben létrejövő, a beszélgetés íve, illetve a gondolatmenet (és az együtt gondolkodás) által kialakított egységet (tudatos szerkesztés eredményeként) megbontja az a szerkezet, aminek az lenne a feladata, hogy ezt az egységet erősítse. A pálinkás keret, a szerkesztés nehézségére való állandó reflektálás például néha erőltetettnek hat. A szerkezet más egységei viszont, mint például az idősíkok egymásba játszása, vagy a 2010-es dátummal ellátott, zárójelezett megjegyzések, rendkívül jól összhangban tudnak maradni az elhangzottak gondolatiságával. Ez a fajta kettősség (gondolat és szerkezet között) a továbbiakban is megfigyelhető: bár beszélgetést olvasunk, melynek alapvető tulajdonsága, hogy a véletlenszerűség és asszociációk irányítják, mégis akadnak szövegrészek, amelyeket előre megírtak és úgy illesztettek be a szövegbe, vagy hogy egy adott ponton lekapcsolják a diktafont (195–196.), és ezzel elhallgatnak bizonyos dolgokat. A kötet megkonstruáltsága tehát még közelebb visz minket ahhoz a kérdéshez, hogy mégis hogyan tekintsünk erre a könyvre.

A Kemény- és Bartis-életművek ismerőinek remek kiegészítésül szolgálhat ez a kötet, közelebb kerülhetnek az alkotók műveihez, érdekes háttér-információkat tudhatnak meg az írás folyamatáról, ám nem csupán egy, az eddigi életműveket értelmező kötetről van szó. (Bár például az otthontalanság, a fürdőhelyek, az álmok és a holdra lépés összekapcsolásához elengedhetetlen *A séta* ismerete.) Sok esetben tehát a művek teremtik meg azt a kontextust, amiben az elmondottak értelmezhetővé válnak. Az életüket meghatározó folyamatos írás, (vagy tágabban értelmezve) a művészet művelésének kényszere

az, ami domináns témává válik és többször is felbukkan a kötetben. Az alkotási folyamat működésének a körüljárása összefonódik az életükre gyakorolt hatással. Azok a részek, amelyek ezen téma köré szerveződve a kételyeket és a válságokat részletezik, a publicisztikától eltávolodva szépirodalmi alakot öltenek. Ezt szem előtt tartva máris elfogadhatóbbá válnak az akár első olvasásra oly meghökkentőnek, illetve oda nem illőnek tűnő aktuálpolitikai utalások is. A kezünkben tartott könyvre tehát nem tekinthetünk tisztán publicisztikaként. A kötet egyik legérdekesebb része, hogy hogyan reflektálnak a szerzők egymásra, az alkotásra (egymáséra és saját magukéra), az eltelt időre. Emellett nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy önmagukat definiálják, alkotói identitásukat meghatározzák. Kemény árnyalja a különbséget író és költő között, úgy véli, hogy *„a költőség hivatás, az íróság pedig foglalkozás"* (18), és műnemtől függetlenül, *„az irodalom lelke a költészet, teste a szöveg"* (19). Bartis viszont élesen szembeállítja az íróságot a fotográfussággal, ámbár önmagát alkotónak tartja. Itt az elkülönülés a fotográfia művészetben betöltött helyének meghatározásából ered, ugyanis Bartis szerint *„egyéb művészetekkel ellentétben (...) a fotográfia nem alkalmas zseniális mű létrehozására"* (196). Azzal érvel, hogy a fotográfiában az a megdöbbentő, amit ábrázol, tehát a világ maga. Ezzel lehet vitatkozni, mindenesetre szubjektív véleményként kell kezelni, ami mindennel együtt szintén változhat (és változik is, hiszen azóta Bartis az erről alkotott véleményét árnyalta). Az azonban bizonyos, hogy írni is és fényképezni is muszáj, ez utóbbi egyfajta függőségként van jelen a művész életében.

Míg ezek hosszan kifejtett részek, addig a kötetben jó pár olyan témakörrel is találkozhatunk, amelyek felkeltik az érdeklődésünket, és ahelyett, hogy választ kapnánk, egy-egy eltérítő mozdulattal máris egy másik téma kellős közepén találjuk magunkat. Ez persze magyarázható a már említett távolságtartással, de a kötet megkonstruáltsága ellentétben áll ezzel, hiszen úgy is formálhatták volna, hogy a válaszra nem méltatott kérdések eleve nem kerülnek bele a beszélgetés közölt verziójába. Ezenkívül folyamatosan fennáll a vita lehetősége a szerzők közt, ott van a mondatokban az esetleges feszültségkeltés szikrája, de inkább az jellemző, hogy nagyon hamar egy véleményre jutnak, és inkább kiegészítik egymás gondolatait, mintsem összeütköztetnék álláspontjukat. Az, hogy mégis érzünk valamennyi feszültséget, annak köszönhető, hogy sokéves barátságuk és beszélgetéseik alkalmával felmerülő véleménykülönbségeik az idő múlásával elhalványultak. Így az a benyomásunk is támadhat, hogy egy olyan folyamat eredményét tartjuk a kezünkben, amelynek az előzményeivel nem mindig vagyunk tisztában, s így nem élvezhetjük maradéktalanul az eredményét.

Kemény Istvánnak és Bartis Attilának nem ez volt az első közös munkája, összeszokott párossal találkozhattunk, akik már *A félszent* című drámában is bizonyították, hogy tudnak együtt dolgozni. Egymásra gyakorolt hatásuk műveikben is érezhető, ahogy ebben a közös vállalkozásban is teljes értékű partnerek voltak, úgy értve ezt, hogy nagyon könnyen idomultak egymáshoz. A kötetnek a szépírói életművekben elfoglalt helye ugyan vitatható, a létjogosultsága azonban nem. Bepillantást nyerhetünk két író világába (és közös világukba), amit teljesen sohasem, csak műveiken keresztül, részleteiben ismerhetünk meg, így meg kell elégednünk annyival, hogy arról beszélnek, *amiről* (szerintük) *lehet*.

Takács Éva